

УДК: 332.146.2

О. С. Бавико,
к. політ. н., доцент кафедри менеджменту,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

STRATEGY OF POST-INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC AREA

Статтю присвячено визначенню основних структурно-змістовних характеристик та етапів процесу формування стратегії розвитку регіонального економічного простору в умовах формування мережевої економіки.

Ключові слова: стратегія, постіндустріальна парадигма, мережева економіка, полюси росту, кластер.

The article is devoted to the structural and content characteristics and stages of development strategy of regional economic area in the context of network economy.

Keywords: strategy, post-industrial paradigm, network economics, the poles of growth, cluster.

Глобалізація світового господарства і відкритість української економіки приводять до того, що навіть на локальних (регіональних) ринках існує глобальна конкуренція. Необхідність формування конкурентоспроможної регіональної економіки в умовах глобалізації та інтеграції обумовлює необхідність використання стратегічного підходу в управлінні соціально-економічним розвитком регіону.

Стратегічний підхід базується на динамічних аспектах розвитку організації, розробка його методологічних положень належить І. Ансоффу [1]. При статичному підході до організації регіон розглядається в умовах стабільних зовнішніх зв'язків, проблеми, що виникають у цьому випадку, носять оперативний (поточний) характер. Динамічний підхід до регіону означає його розвиток відносно умов зовнішнього середовища, які постійно змінюються, а проблеми, пов'язані з цим, називаються стратегічними. Регіон функціонує одночасно в двох режимах: оперативному (статичному) і стратегічному (динамічному).

Сучасна система управління розвитком регіонального економічного простору, що формується у межах постіндустріальної парадигми на основі системно-технологічного підходу до управління вирішує широкий спектр завдань, використовуючи при цьому різноманітні методи та засоби впливу. Необхідною умовою забезпечення їхньої узгодженості виступає відповідна стратегія розвитку кожного регіону.

Керуючись основним законом кібернетики, відповідно до якого, неможливо ефективно управляти системою за допомогою інструментів, які є простішими за неї, можна стверджувати, що в умовах розвитку постіндустріальної цивілізації та інформаційного суспільства, структурний зміст та механізми реалізації стратегічного управління мають бути модернізованими у відповідності до нового технологічного укладу.

Основні елементи методології стратегічного управління економічним розвитком регіонів розглядаються у роботах багатьох вітчизняних дослідників: Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фашевський [2], М.І. Долішній [3], З.С. Варналії, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова [6], В.А. Поповкін [4], В.К. Симоненко [7], Л.Т. Шевчук [5] та ін.

Аналіз фундаментальних досліджень з проблем стратегічного управління регіональним розвитком показує, що більшість з них базується на системно-територіальному підході і неокласичній концепції регіонального економічного росту та не розглядають специфіку, структуру і зміст методології регіонального розвитку в умовах формування мережевої економіки. Основна увага приділяється факторам, які збільшують виробничий потенціал економіки регіонів: кількість і якість природних ресурсів, загальна чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу і рівень технологій, головною метою визначається забезпечення сталого розвитку та подолання диференціації регіонів. При цьому регіони розглядаються як одиниці виробництва, між якими за допомогою ринків факторів встановлюється взаємозв'язок і рівновага. Такий підхід скоріше відповідає індустріальній моделі розвитку та потребує модернізації з урахуванням нових реалій.

Постановка задачі. Метою представленої статті є визначення основних структурно-змістовних характеристик та етапів процесу формування стратегії розвитку регіонального економічного простору в умовах формування мережевої економіки.

Результати. Стратегія, на нашу думку, це поточне розуміння цілей розвитку регіонального економічного простору, шляхів їхнього досягнення й механізмів взаємодії різних суспільно-економічних груп для їхнього обговорення, уточнення й зміни у майбутньому.

Виходячи з принципів мережевої побудови економічних взаємодій, процес розробки стратегії повинен бути побудований таким чином, щоб у нього були залучені всі провідні соціально-економічні групи регіону, які представляють різні інтереси.

Основним принципом формування стратегії розвитку регіонального економічного простору у межах системно-технологічного підходу виступає узгодження інтересів різних соціально-економічних груп, а не нав'язування вже готової стратегії, як це часто буває у вітчизняній управлінській практиці.

Узгодження інтересів – складне завдання, яке не завжди можна успішно вирішити. Особливо важким є це завдання, коли мова йде про короткострокові цілі і поточні інтереси. Оскільки на цьому етапі виникає занадто багато протиріч, отже існує дуже мала ймовірність досягнення консенсусу. Тому узгодження інтересів необхідно починати з довгострокових цілей і орієнтирів.

Процедура узгодження цілей повинна бути побудована таким чином, щоб можна було рухатися крок за кроком від більш віддалених цілей до менш віддалених, від цілей до шляхів їхнього досягнення й механізмів реалізації рішень. Тому одним з перших завдань є визначення бажаного майбутнього.

Широке обговорення майбутнього й досягнення згоди між провідними соціально-економічними групами – основа формування стратегії розвитку регіонального економічного простору. При цьому мається на увазі відкрите зіткнення ідей під час обговорення майбутнього й конструктивна взаємодія різних суспільних сил у сьогоденні. Згода про шляхи розвитку в майбутнє повинна бути досягнута раніше, ніж майбутнє перетвориться в сьогодення. Розуміння майбутнього – це не вільні фантазії. Воно має базуватись на розумінні глобальних процесів у світі, тенденцій світового економічного розвитку й сутності глобальної конкуренції.

Розвиваючи стратегію, необхідно переорієнтувати суспільний погляд, від обговорення минулого перейти до активного обговорення майбутнього. Цей процес не відбудеться сам по собі він вимагає спеціальної організації. Відповідне організуюче начало має бути закладене в самому механізмі формування стратегії розвитку регіонального економічного простору.

Стратегія не є застиглим програмним документом, що декларує розвиток суспільства або містить звід готових рішень. Важливе значення має система зворотних зв'язків і основна парадигма. Парадигма визначає бачення поточної ситуації та її оцінку, границі системи й стратегічні цілі. У результаті дій можуть бути змінені стратегія, розуміння границь системи й оцінка поточної ситуації. Саме ці характеристики визначають розуміння стратегії, як процесу, що розвивається.

До найважливіших загальних характеристик управлінської стратегії відносяться:

- історичний, соціопримирливий підхід до її формування і реалізації;
- наявність парадигми, яка визначає теоретико-методологічні основи регіонального розвитку;
- системність у визначенні перспектив розвитку продуктивних сил і природного середовища;
- чітко визначені часові межі стратегії;
- поєднання централізованих і децентралізованих методів формування і реалізації стратегії;
- визначення якісних характеристик стратегічних напрямів розвитку, одночасно з прогнозними кількісними параметрами;
- вірогідність об'єктивних суперечностей у процесах розширеного відтворення.

Основною метою стратегії постіндустріального розвитку регіонального економічного простору є створення умов для росту добробуту населення, який у свою чергу визначається якістю економічного, соціального й екологічного просторів. Для досягнення основної мети необхідно створити в регіональному економічному просторі умови, що сприятимуть виникненню й розвитку конкурентоспроможних підприємств, включаючи:

1. сучасну інфраструктуру (зв'язок, дороги, житло, транспорт, сфера обслуговування); економічну інфраструктуру (ринкові інститути);
2. умови для формування й нагромадження знань, що сприяють розвитку інновацій;

3. соціальне середовище, що заохочує розвиток інновацій і продуктивну соціальну взаємодію.

Одним з найбільш ефективних шляхів реалізації управлінської стратегії є сценарний підхід, який може бути використаний за умов наявності суб'єкта управління регіоном з реальними повноваженнями. В основі сценарного підходу лежить визначення основних цілей розвитку і потенційних резервів для їхнього досягнення.

Визначення і розробка сценаріїв регіонального розвитку найчастіше здійснюється за двома основними напрямками. По-перше, від проблем, які необхідно вирішувати у поточний проміжок часу. По-друге, від потенційних резервів розвитку регіональної соціально-економічної системи. Сучасна регіональна політика в Україні характеризується саме першим підходом, коли управлінські структури концентрують свою увагу на поточних регіональних проблемах. В цьому випадку, послідовність етапів розробки сценарію розвитку регіонального економічного простору має бути такою:

- 1) визначення основних проблем, їхньої пріоритетності та черговості вирішення;
- 2) визначення резервів інтенсифікації розвитку для вирішення визначених проблем;
- 3) визначення кількісних характеристик використання резервів інтенсифікації розвитку;
- 4) формування системи моделей для аналізу і прогнозування розвитку регіону;
- 5) за результатами розрахунків визначається характеристика економічного балансу та обсяги ресурсів для реалізації визначеного сценарію.

Більш ефективним є підхід, який передбачає розробку сценарію розвитку виходячи з наявних. Він складається з наступних етапів:

- 1) всебічний аналіз стану та тенденцій розвитку регіонального економічного простору, визначення ресурсів для його інтенсифікації;
- 2) формування ієрархії цілей соціально-економічного розвитку та їх шелонування у часі;
- 3) визначення комплексу заходів для залучення визначених резервів;
- 4) формування системи моделей для аналізу і прогнозування розвитку регіону;
- 5) визначення якісних і кількісних параметрів майбутнього стану системи.

В узагальненому вигляді процес підготовки стратегії розвитку регіонального економічного простору включає різноманітні етапи, визначення, ранжування, взаємного узгодження, уточнення й ідентифікації цілей та способів їх досягнення, відповідно до обраного підходу управління стратегічним розвитком регіону. Динамізм регіонального розвитку вимагає постійного збору інформації та корегування цілей управління, як показано на рис. 1

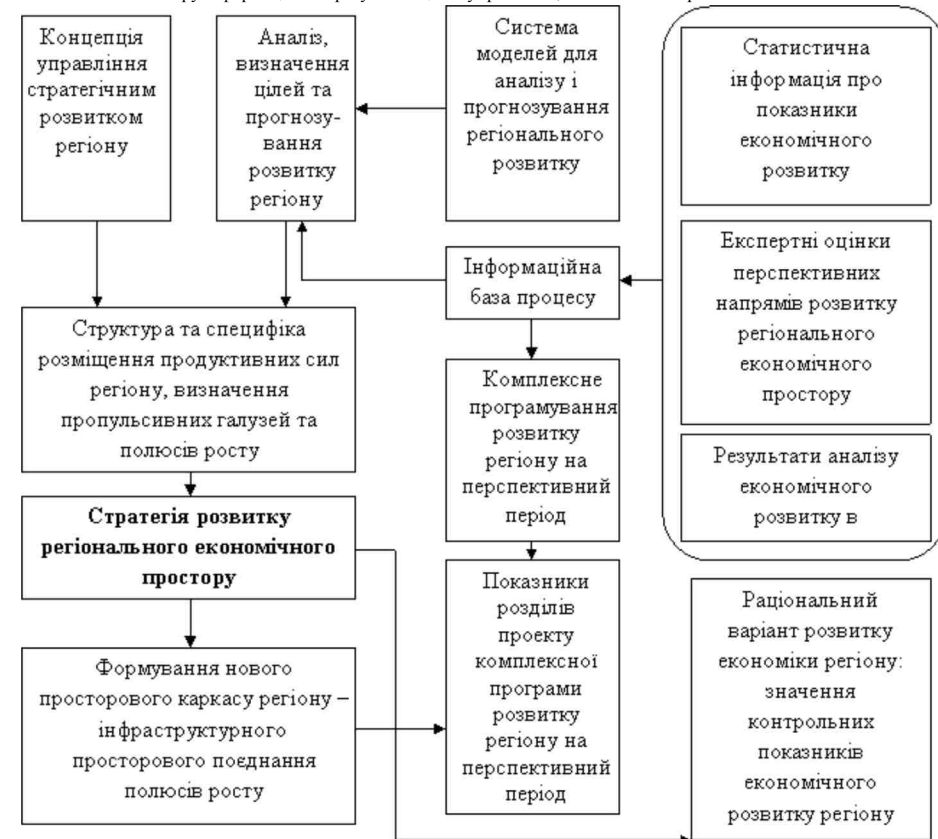

Рис. 1. Формування стратегії розвитку регіонального економічного простору

Аналіз сучасної національної регіональної політики вказує на те, що її зміст лише частково відповідає вимогам методологічних основ ефективного розвитку в умовах трансформаційної економіки [8]. А саме, практично повністю відсутня стратегія розвитку «поліосів росту» та ущільнення просторового каркасу території. Натомість використовуються заходи, які були притаманні плановій економіці – централізований перерозподіл коштів, встановлення планових показників розвитку, які подовжують екстенсивно-інерційні процеси в економіці.

В основі концепції поліосів росту, яка визначається нами у якості основного механізму розвитку регіонального економічного простору, лежить твердження про провідну роль галузевої структури економіки і в першу чергу лідируючих – пропульсивних галузей. Теорія поляризованого економічного простору була запропонована Ф. Перру, вона засновується на концепції дифузії інновацій Йозефа Шумпетера [9], а також розвиває теорію центральних міськ В. Кристаллера, використовуючи більш сучасні досягнення економічної науки (зокрема, метод «витрати - випуск» В. Леонтьєва).

Ті центри й ареали економічного простору, де розміщуються підприємства пропульсивних галузей, формують поляризованість простору, стають полюсами концентрації факторів виробництва, оскільки забезпечують найбільш ефективне їхнє використання. Одночасно, полюси росту, представлені великими агломераціями складають опорні точки каркасу території.

Концепція підтримки «поліосів росту» може бути реалізована за умови корекції регіональної політики в Україні, яка на сучасному етапі характеризується намаганням вирішити проблеми соціально-економічного розвитку відсталих регіонів за рахунок регіонів-донорів. У результаті території-реципієнти втрачають мотивацію до розвитку, а розвиток успішних регіонів, навпаки, штучно стримується.

Визначені в роботі методологічні основи регіонального розвитку передбачають створення поляризованого регіонального економічного простору з центрами у полюсах росту, тобто містах локалізації пропульсивних галузей.

Відповідна методика передбачає розроблення кількісних та якісних критеріїв ідентифікації таких галузей, які показано на рис. 2. Іллькісні критерії

Рис. 2. Кількісні та якісні критерії ідентифікації пропульсивних галузей регіонального економічного простору

В сучасних умовах глобальних ринків суб'єктами економічної конкуренції, як правило, виступають регіональні кластери різних рівнів.

Стратегія розвитку регіонального економічного простору, що ґрунтується на основах розбудови поляризованого економічного простору, повинна бути спрямована на формування сприятливих умов для виникнення й розвитку регіональних, конкурентоспроможних на внутрішньому та світовому ринку кластерів, які за допомогою забезпечення своєї конкурентоздатності повинні:

- постійно вдосконалювати свою продукцію та організаційні методи управління;
- дотримуватись принципу спеціалізації та її розширення;
- використовувати ефект масштабу;
- розвивати місцеві й міжнародні зв'язки;
- постійно поліпшувати якість трудових ресурсів;
- мати доступ до сучасних технологій;
- використовувати сучасні маркетингові стратегії.

Під кластером ми розуміємо систему взаємодіючих галузей, які підтримують одна одну в процесах удосконалення продукції, впровадження інновацій і глобальної конкуренції шляхом розвитку кооперації між фірмами.

За звичай, одна або кілька компаній, що безпосередньо конкурують на регіональному, національному або глобальному ринках, відіграють лідируючу роль. Навколо них концентруються компанії – постачальники сировини, компонентів, послуг. Всі вони взаємодіють з підприємствами інфраструктури, навчальними й науковими закладами. Така система утворює кластер (рис. 3).

Рис. 3. Кластер

Найважливішу роль у кластерах мають мережеві інститути, які забезпечують взаємодію підприємств між собою. Можна виділити три типи кластерів. Простий кластер в якому, лідируюча компанія виробляє один продукт і конкурує на різних регіональних ринках в межах однієї галузі. Другий тип – багатогалузевий кластер. Такий тип кластера виникає в тому випадку, коли стратегія лідируючої компанії орієнтована на диверсифікованість продукту. У цьому випадку компанія конкурує не тільки на різних територіальних, але й на різних галузевих ринках. Третій тип – складний багатогалузевий кластер. Він виникає тоді, коли існує декілька лідируючих компаній.

В умовах розбудови постіндустріальної економіки стратегія розвитку регіонального економічного простору повинна забезпечувати збалансований зріст всіх форм капіталу. При цьому структура сукупного капіталу повинна послідовно змінюватися – від домінування сировинної складової до домінування соціального капіталу і знань.

Висновки. Основні фази формування стратегії розвитку регіонального економічного простору в умовах формування мережевої економіки повинні містити

наступні етапи.

1. Визначення майбутнього на основі досягнення суспільного консенсусу щодо напрямків розвитку й умов конкуренції.
 2. Ідентифікація пропульсивних галузей. Аналіз економіки в цілому. Формування економічної політики. Оцінка інтенсивності взаємодії компаній між собою й використання зв'язків у бізнесі. Визначення набору кластерів, проблем і перспектив виходу на глобальний ринок.
Формування критеріїв для виділення лідируючих компаній. Оцінка росту регіональної долі на глобальному ринку. Аналіз конкурентного середовища, якості стратегії і здатності проникати на нові ринки.
 3. Аналіз кластерів. Визначення кластерів та їхніх границь. Оцінка ефективності кластерів. Оцінка економічного фундаменту (людські ресурси, технології, фінанси, інфраструктура, податкове й законодавче середовище). Аналіз галузей і ринків. Аналіз стратегії. Формування стратегії досягнення стійких конкурентних переваг.
 4. Проектування плану дій, програм розвитку. Реструктуризація ключових компаній. Ущільнення просторового каркасу території через розвиток пропульсивних галузей та створення нових «полосів росту», розвиток галузей постачальників, інфраструктури, факторів виробництва. Удосконалювання продуктів виробництва. Формування регіональних і міжнародних мереж. Визначення основних структур і мережеских інститутів, які займаються впровадженням. Формування фондів.
- Найважливіше значення на початковому етапі відіграє формування мережеских інститутів, одним із яких є адміністрація регіону. Будучи одночасно інвестором, вона повинна мати власні механізми фінансування розвитку поляризованого економічного простору та кластерів. На рівні кластерів такими мережевими інститутами можуть бути координаційні ради по розвитку кластера й взаємодіючі з ними консалтингові робочі групи. При цьому мається на увазі, що координаційна рада – це орган, що приймає рішення, консалтингова група – це робочий інструмент підготовки рішень, включаючи збір, аналіз і обробку інформації. Надалі повинна бути закладена основа інноваційної інфраструктури, функціонуючої на основі ринкових механізмів.

Список використаних джерел.

1. Базилевич Л.А. Моделирование организационных структур / Л.А. Базилевич. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1978. – 160 с.
2. Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фашевський. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 572 с.
3. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наук. думка. – 2006. – 511 с.
4. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В.А. Поповкін. – К.: Наук. думка. – 1993. – 218 с.
5. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи / за ред. Л.Т. Шевчук. – Львів, 2011. – 346 с.
6. Регіони України: проблеми соціально-економічного розвитку / З.С. Варналій, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова. – Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: Знання України. – 2005. – 498.
7. Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития / Симоненко В.К. – К.: Наук. думка. – 1999. – 262 с.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2015 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.oblrada.ks.ua>
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс. – 1982. – 455 с.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"